

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

КОЗИЦЬКА О. Г.,
старший оперуповноважений сектору
кримінальної міліції в справах дітей
(Хмельницький міський відділ УМВС України
в Хмельницькій області)

УДК 343.985

**ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ
МОБІЛЬНИМИ ТЕЛЕФОНАМИ**

В статті визначено та проаналізовано основні слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами. Для кожної з розглянутих ситуацій розроблено відповідний комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих на їх вирішення.

Ключові слова: *слідча ситуація, початковий етап розслідування, злочин, пов'язаний з незаконним заволодінням мобільними телефонами, оператор мобільного зв'язку, слідча (розшукова) дія.*

В статье определены и проанализированы основные следственные ситуации, которые складываются на первоначальном этапе расследования преступлений, связанных с хищением мобильных телефонов. Для каждой из них разработан соответствующий комплекс следственных (розыскных) действий, направленных на их разрешение.

Ключевые слова: *следственная ситуация, первоначальный этап расследования, преступление, связанное с хищением мобильных телефонов, оператор мобильной связи, следственное (розыскное) действие.*

The article identifies and analyses the main investigating the situation that was developing at the initial stage of investigation of crimes connected with the illegal acquisition of mobile phones. For each of the reviewed situations worked out complex investigative (detective) actions aimed at their solution.

Key words: *investigative situation, initial stage of investigation, crime connected with the illegal acquisition of mobile phones, mobile phone operator, investigative (detective) action.*

Вступ. На сьогодні вагомим місцем у структурі корисливої злочинності посідають злочини, пов'язані із незаконним заволодінням мобільними телефонами. Зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень цього виду призводить до збільшення навантаження на слідчі підрозділи та обумовлює необхідність застосування ситуаційного підходу до вирішення завдань розслідування з метою покращення його якості. Враховуючи специфічний предмет злочинного посягання в справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням мобільними телефонами, існує необхідність у розробці теоретичних рекомендацій щодо алгоритму розслідування такої категорії правопорушень, що не є можливим без вирішення типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому етапі їх розслідування.

Проблемі наукового пізнання слідчих ситуацій та їх типізації приділяли значну увагу такі вчені, як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, С.В. Великанов, І.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкин, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, В.О. Образцов, В.М. Салтєвський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. Однак типологія слідчих ситуацій в справах про розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами, вітчизняними науковцями не розроблялася, в зв'язку з чим вимагає окремого дослідження.

Постановка завдання. Під час написання статті ставилися наступні завдання: визначити поняття слідчої ситуації, надати авторську класифікацію типових слідчих ситуацій, що виникають на початково-

му етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами, розробити відповідні шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Успіх розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами, багато в чому залежить від правильного вибору слідчим алгоритму розслідування, визначення ним черговості проведення слідчих та розшукових дій. Це є неможливим без відповідного аналізу типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому етапі розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

Термін «ситуація», в загальному розумінні, означає сукупність умов та обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей [1, с. 1127].

З'ясування сутності слідчої ситуації включає в себе вивчення її складових елементів, їх взаємозв'язків, напрямків розвитку, підстав вибору й реалізації дій як способу вирішення і подолання складних ситуацій. Слідча ситуація – це сукупність сформованих на певному етапі умов – стану й обставинки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування [2, с. 6,7].

Типову слідчу ситуацію як криміналістичну категорію доцільно розглядати як узагальнену сукупність відомостей про комплекси визначених загальних умов, що зустрічаються під час розслідування окремих видів чи однотипних груп злочинів [3, с. 5].

Виділення типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням мобільними телефонами, вимагає, в першу чергу, визначення критеріїв, на основі яких відбуватиметься їх типізація.

Враховуючи те, що типізація слідчих ситуацій вимагає узагальнення найбільш характерних рис, притаманних конкретним випадкам, що виникають на різноманітних етапах розслідування, а також задля уникнення надмірної деталізації, вважаємо, що оптимально доцільним буде обрати критерієм типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами, обсяг та зміст інформації про особу, яка скоїла кримінальне правопорушення.

Так, на наш погляд, за вказаним критерієм слідчі ситуації можна розподілити на чотири групи:

1. *Наявні повні та достовірні відомості про особу, яка незаконно заволоділа мобільним телефоном.* Ця ситуація характеризується наявністю достатньої кількості інформації про причетність конкретної особи (анкетні дані якої встановлені та сумніву не викликають) до вчинення злочину, пов'язаного з незаконним заволодінням мобільними телефонами. Такі ситуації мають місце у випадках, коли:

а) особа, яка намагалася вчинити кримінальне правопорушення, пов'язане з незаконним заволодінням мобільним телефоном, затримана на місці події потерпілим, іншими особами або працівниками правоохоронних органів;

б) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не затримана, однак наявні відомості дозволяють стверджувати про причетність конкретної особи до вчиненого кримінального правопорушення. Така ситуація має місце тоді, коли потерпілий може точно вказати на особу, яка незаконно заволоділа мобільним телефоном;

в) інформацію про факт вчинення кримінального правопорушення отримано в ході розслідування інших кримінальних проваджень або ж особа сама надала показання про вчинення нею кримінального правопорушення, пов'язаного із незаконним заволодінням мобільними телефонами.

2. *Наявних відомостей про злочинця недостатньо для встановлення його особи,* тобто інформації достатньо для того, щоб стверджувати, що мобільним телефоном заволоділа конкретна особа, однак її замало для повної ідентифікації цієї особи. Такі ситуації можуть скластися тоді, коли:

а) потерпілий або свідки злочинної події володіють інформацією про окремі анкетні дані злочинця. Доволі часто потерпілий деякий час спілкується (припустимо спільно розпиває алкогольні напої) з малознайомими особами, які в подальшому викрадають належний йому телефон. Однак дані, названі потерпілим (це можуть бути лише прізвиська чи імена (які можуть і не відповідати дійсності) або ж приблизні координати проживання злочинця), зазвичай виявляються недостатніми для того, щоб стверджувати про те, що слідством встановлена особа, яка вчинила кримінальне правопорушення;

б) потерпілий або очевидці злочину безпосередньо бачили особу, яка незаконно заволоділа мобільним телефоном, можуть назвати її прикмети, а в подальшому і впізнати її, або ж дії даної особи зафіксовані камерами відео спостереження. У такому разі можна говорити про наявність інформації лише про зовнішність злочинця, що дозволить в подальшому встановити його особу і може бути використана в якості доказової.

3. *Наявні відомості про певне коло осіб, в яке входить і той, хто незаконно заволодів мобільним телефоном.* Вказані слідчі ситуації можуть скластися лише у випадках незаконних заволодінь мобільними телефонами шляхом їх таємного викрадення, коли доступ до телефону мало обмежене коли осіб. В якості прикладу можна навести крадіжку мобільного телефону з аудиторії навчального закладу, в якій залишалося декілька учнів, або ж із роздягальні, де передягалася певна кількість осіб, виключно

які і мали доступ до телефону.

4. *Відсутні будь-які відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.* Зазвичай, дані слідчі ситуації мають місце у випадках кишенькових крадіжок, крадіжок, поєднаних з проникненням в приміщення, а також у випадках грабежу чи розбійного нападу, коли потерпілий не може назвати ніяких прикмет злочинця. Ці ситуації є найбільш складними, оскільки характеризується інформативною невизначеністю і вимагають проведення повного спектру слідчих та розшукових дій.

Типові слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням мобільними телефонами, є досить різноманітними, крім того, в кожному конкретному випадку мають місце притаманні тільки певній справі обставини, а також в різних конкретних ситуаціях одні і ті самі завдання доцільно вирішувати провадженням різних слідчих дій. Індивідуальність злочину породжує й індивідуальність слідчої ситуації [4, с. 12]. Незважаючи на це, наведемо типовий перелік слідчих та розшукових дій, що проводяться під час розслідування такої категорії кримінальних правопорушень.

В першій слідчій ситуації основні напрямки розслідування повинні бути орієнтовані на виявлення, збір і фіксацію доказів кримінального правопорушення. Типовий перелік невідкладних слідчих дій при цьому охоплює:

1. Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, подальше її доставлення до органу досудового розслідування. Слід враховувати, що особа вважатиметься затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою [5, с. 85].

2. Огляд речей затриманої особи.

3. Проведення освідування затриманого з метою встановлення алкогольного чи наркотичного сп'яніння, виявлення тілесних ушкоджень, особливих прикмет тощо.

4. Огляд місця події. Метою цієї слідчої дії є фіксація відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучення речей, які мають значення для кримінального провадження, у тому числі матеріальних об'єктів, придатних для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню; забезпечення їх належного зберігання для подальшого направлення для проведення експертного дослідження [6].

5. Допит підозрюваного.

6. Допит потерпілого.

7. Допит свідків злочинної події.

8. У випадку вчинення пограбування із застосуванням насильства, розбійного нападу – призначення необхідних експертиз (судово-медичної, криміналістичних тощо).

9. Проведення обшуків за місцем проживання затриманого та в інших необхідних місцях.

10. Перевірка затриманого на причетність до інших нерозкритих злочинів, встановлення його злочинних зв'язків, можливих місць збуту викраденого.

Черговість проведення слідчих дій та інших заходів визначається слідчим в залежності від обставин, яка склалася, та може відрізнятися від наведеної нами.

Розглядаючи інші групи слідчих ситуацій, які є більш розповсюдженими, але менш сприятливими для слідства, ніж перша, можемо виділити основні завдання, які потрібно вирішити на початковому етапі розслідування. Це встановлення:

– особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

– місцезнаходження викраденого мобільного телефону.

Основними заходами, спрямованими на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане із незаконним заволодінням мобільними телефонами, є:

1. Огляд місця події та обстеження місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення з метою виявлення залишених злочинцями слідів, знярядь кримінального правопорушення, особистих речей, викраденого майна (чохли від мобільного телефону, сім-картки тощо). У випадку виявлення таких предметів потрібно провести їх огляд та забезпечити збереження можливої слідчої інформації.

2. Встановлення та допит свідків, в тому числі і очевидців кримінального правопорушення.

3. Допит потерпілого. Проведення цієї слідчої дії дозволяє отримати найбільшу кількість відомостей, які зможуть бути використані під час визначення подальших напрямків розслідування, адже потерпілий, на відміну від свідків, безпосередньо стикається зі злочинцем та фактом злочину, найбільше, ніж будь-хто інший, обізнаний про обставини його скоєння [7, с. 56].

4. Створення зі слів потерпілого чи інших осіб, які бачили злочинця, його композиційного портрету для проведення подальших розшукових дій. Крім того, важливою є демонстрація потерпілому чи свідкам фотокарток осіб, які перебувають в ОВС на різноманітних обліках.

5. Встановлення наявності камер відеоспостереження на місці події та поблизу нього та витребування відеозапису, на якому зафіксовано момент вчинення кримінального правопорушення та особу, яка його вчинила.

6. Орієнтування особового складу ОВС на території обслуговування, якого вчинено злочин, суміжних ОВС, громадськості про характер, час, місце, спосіб учинення кримінального правопорушення, прикмети викраденого мобільного телефону.

7. Після того як особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, встановлено, вживаються заходи, спрямовані на її затримання. В подальшому необхідно провести комплекс дій, зазначених під час розгляду першої групи слідчих ситуацій.

Слід зазначити, що в залежності від специфіки слідчої ситуації застосування наведених рекомендацій може виявитись недостатнім. Тоді необхідно провести інші слідчі дії, обрані слідчим в залежності від конкретної ситуації, виходячи із власного досвіду та інтуїції [8, с. 156].

Проблема розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням мобільними телефонами, включає в себе також вирішення завдання щодо розшуку викраденого, а саме – мобільних телефонів. В багатьох випадках виявлення викрадених предметів під час розслідування призводить до швидкого встановлення і викриття злочинця. Так, заходи, спрямовані на розшук викраденого мобільного телефону, охоплюють:

1. Встановлення індивідуальних ознак викраденого мобільного телефону та інших викрадених речей, що забезпечується отриманням у потерпілого документів на мобільний телефон, які підтверджують його право власності на нього, а також документів чи предметів, в яких вказано міжнародний ідентифікаційний номер викраденого мобільного телефону (IMEI – International Mobile Equipment Identity) – це можуть бути гарантійний талон, квитанція магазину, коробка з-під телефону та інше.

2. Внесення відомостей про викрадений телефон до інтегрованої інформаційно-пошукової системи «Армор» шляхом заповнення інформаційно-пошукової картки «Річ».

3. Допит працівників магазинів, які займаються купівлею-продажем бувших у використанні мобільних телефонів, та ломбардів з метою перевірки наявності в них викраденого мобільного телефону, а також направлення відповідних запитів з метою отримання інформації про факт прийому мобільного телефону під заставу або ж його придбання.

У разі виявлення мобільного телефону в торговій мережі чи в ломбарді, встановлення факту його перебування там (тобто телефон продано і ним користується добросовісний покупець), необхідно вжити заходи, спрямовані на:

– збереження цілісності мобільного телефону, приєднання його та відповідних документів, за якими він був закладений або зданий на реалізацію до кримінального провадження в якості речових доказів; проведення товарознавчої експертизи телефону; вирішення питання про передачу телефону на збереження потерпілому;

– встановлення особи, яка продала або здала під заставу такий телефон.

4. Підготовку клопотання про тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться у оператора телекомунікаційних послуг; отримання ухвали слідчого судді про такий доступ; виконання цієї ухвали; аналіз і використання отриманої інформації. Так, від оператора стільникового зв'язку можливо отримати інформацію про зв'язки, абонентів, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання та місцезнаходження мобільного терміналу з конкретним IMEI, а також інформацію про мобільні номери, які використовувалися в даному мобільному терміналі за певний період часу.

За результатами аналізу інформації, отриманої в оператора мобільного зв'язку, можна виділити наступні різновиди слідчих ситуацій в залежності від дій особи, яка незаконно заволоділа мобільним телефоном, спрямованих на укриття чи знищення електронно-цифрових слідів кримінального правопорушення:

1. Особа не вживала заходів, спрямованих на укриття віртуальних слідів правопорушення, тобто телефон залишається підключеним до мережі мобільного зв'язку та використовується сім-картка, яка знаходилась в телефоні до його викрадення.

2. Особа з метою укриття віртуальних слідів правопорушення видалила сім-картку потерпілого з телефону та в подальшому її не використовувала, однак телефон був деякий час підключений до мережі мобільного зв'язку за допомогою іншої сім-картки або ж залишається підключеним до цього часу.

3. Особа не підключала викрадений мобільний телефон до жодної мережі мобільного зв'язку.

У першій та другій слідчих ситуаціях, перш за все, необхідно провести заходи, спрямовані на встановлення особи, яка на даний час користується або ж користувалася викраденим мобільним телефоном. Для цього за допомогою різноманітних баз даних встановлюються користувачі мобільних номерів, з якими відбувалися з'єднання з викраденого телефону. Після отримання анкетних даних цих осіб слідчому необхідно їх допитати в якості свідків з метою встановлення теперішнього користувача викраденого телефону.

У випадку встановлення особи, яка користується викраденим мобільним телефоном, вживаються заходи, спрямовані на вилучення телефону, а також на перевірку вказаної особи на причетність до вчинення незаконного заволодіння ним та подальшого затримання.

Якщо ж власником телефону є «добросовісний» покупець, який придбав мобільний телефон відносно легально, в одній з торгових точок по їх реалізації, за об'явою або з рук, подальші заходи повинні бути направлені на встановлення продавця телефону та перевірки його на причетність до вчинення кримінального правопорушення.

Третя ситуація не несе жодної додаткової інформації, яка б сприяла подальшому розслідуванню, і не дозволяє використати основні технічні особливості мобільного телефону, що дозволяють встановити його місцезнаходження. Така ситуація може мати місце тоді, коли телефон знаходиться або у особи, яка незаконно ним заволоділа та чекає, щоб пройшов більш тривалий проміжок часу з моменту скоєння кримінального правопорушення, для того, щоб в подальшому користуватися цим телефоном або ж продати його. Також можна припустити, що телефон вже знаходиться в торговій мережі, але під час придбання його функції не перевірялися.

Однак в цьому випадку слідчий має враховувати ймовірність підключення викраденого телефону до мережі мобільного зв'язку пізніше, а тому буде доцільним періодично (приблизно раз на місяць) перевіряти інформацію оператора мобільного зв'язку.

Висновки. На основі аналізу і узагальнення практики розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням мобільними телефонами, нами були виділені типові слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі їх розслідування. Однак наведений перелік слідчих ситуацій та необхідних слідчих (розшукових) дій не є вичерпним і може бути взятий лише за основу організації розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням мобільними телефонами, адже розслідування кожного конкретного злочину вимагає від слідчого, перш за все, творчого підходу.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 202. – 1440 с.
2. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. Дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) // Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. – Харків : 2002 р. –19 с.
3. Лисиченко В.К., Батюк О.В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 36/1988. : Республиканский межведомственный сборник науч. и науч.-метод. работ // Мин. юст. УССР. – К. : Вища шк., Изд-во при КГУ. – 137 с.
4. Щербаківа Г.В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) // КНУВС. – К. : 2006 р. – 18 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство станом на 05 березня 2013 р. (офіц. текст) – Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2013 р. – 291 с.
6. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ МВС України № 700 від 14.08.2012 – [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// document.ua/pro-organizaciyu-vzajemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907](http://document.ua/pro-organizaciyu-vzajemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907).
7. Куклин В.И. Начальный этап расследования грабежей и разбойных нападений : учеб. пособие // Ивановский ун-т. – Иваново: 1986 р. – 83 с.
8. Гурев М.С. Убийства на «разборках» (методика расследования). – СПб. : Питер, 2001. – 288 с. : – (Серия «Библиотека криминалиста»).

